

aangaan van nieuwe verplichtingen. Waar het hier om gaat is, dat met name Hollandse obligaties door hun goede verhandelbaarheid als 'secundaire liquiditeiten' konden functioneren en daardoor, ook zonder dat er nieuwe overheidsleningen op de markt kwamen, een bijdrage konden leveren aan de omvang van de geldcirculatie. Bij een onmiddellijke behoefte aan contanten kon men ze zonder probleem verzilveren en wie een tijdelijk overschot aan liquide middelen had, kon dat zonder veel risico in obligaties omzetten. Koopliden waren daardoor dus minder geneigd om veel contanten in kas te houden, wat stagnaties in het aangaan van handelstransacties voorkwam. Dormans spreekt van een 'preoccupatie ten aanzien van de geldcirculatie' (199), waaruit zijns inziens blijkt dat men in Holland 'gevangen was in mercantilistische denkvormen' (191). Maar vitale delen van Hollands internationale handel, zoals de graanhandel, de handel op Rusland en de handel op Oost-Indië, vereisten simpelweg de beschikbaarheid van harde munten, gezien de structurele tekorten op de handelsbalans van de Republiek met deze gebieden. Het belang dat in Holland gehecht werd aan die beschikbaarheid is dus bepaald niet alleen maar te verklaren uit een irrationele 'passie' voor 'gereede penningen' (199).

Ten tweede: Dormans besluit zijn analyse met het bekende verwijt dat de Hollandse regenten minder hadden moeten lenen en meer belastingen hadden moeten opleggen en dat de last van de rentebetalingen niet eerlijk over de bevolking was verdeeld. In abstracto is daar misschien best iets voor te zeggen. Elders heb ik al eens uitvoerig betoogd waarom ons oordeel over het achttiende-eeuwse Hollandse financiële beleid aanmerkelijk milder uit moet vallen, als men het vergelijkt met dat van andere landen tezelfdertijd, en met name ook als men het vergelijkt met het beleid van de beroemde Bataafse revolutionair I. J. A. Gogel, nadat de regenten van het kussen waren verjaagd. In afwijking van Dormans ben ik op grond daarvan van oordeel dat, bij de gestegen kosten van oorlogvoering in de achttiende eeuw, de kleine omvang van de Republiek veel bepalender is geweest voor de steeds grotere financiële problemen waar oorlogen hier toe leidden, dan de achttiende-eeuwse 'maatschappelijke verstarring'.

Aan de afwerking van het boek lijkt niet veel zorg te zijn besteed. In de noten kloppen de verwijzingen naar eigen pagina's niet (zie 1, 8 en 50 bij 3.1 en 6 bij 5.1) en sommige noten ontbreken zelfs geheel (35 bij 2.3, 11 bij 3.3, 3 bij 4.1). Bij vergelijking met tabel 3.33 blijkt dat in tabel 3.18 de bedragen voor de lijfrenten van het Zuiderkwartier onder de kolom 'losrenten Noorderkwartier' terecht zijn gekomen. Tenslotte ontbreekt niet alleen een index, maar zelfs een lijst met tabellen. Jammer voor een boek waaraan toch kennelijk met groot enthousiasme is gewerkt.

W. Fritschy

NIEUWSTE GESCHIEDENIS

R.B. Prud'homme van Reine, *Jan Hendrik van Kinsbergen 1735-1819. Admiraal en filantroop* (Dissertatie Leiden 1990; Amsterdam: De Bataafsche Leeuw, 1990, 640 blz., f55,-, ISBN 90 6707 237 0).

'Ik zie nu dat een biograaf zich voortdurend identificeert met zijn onderwerp om daarna steeds weer afstand te nemen. Als je die afstand niet neemt, bega je het ergste soort bandeloosheid: de romantische zelfprojectie, die je nu juist tot elke prijs moet vermijden', aldus Richard Holmes, een van de goeroes van de moderne biografie, in een interview in *Maastaf* (XXXVIII (1990)

ix/x, 11). Een wel heel duidelijk voorbeeld van de hier bedoelde 'romantische zelfprojectie' treft men aan in de in december 1990 als Leids proefschrift verdedigde levensbeschrijving van de achttiende-eeuwse vlootvoogd Jan Hendrik van Kinsbergen. Reeds in de eerste regels van het 'Woord vooraf' deelt de schrijver, R. B. Prud'homme van Reine, ons mede hoe in 1756 een 21-jarige jongeman in Vlissingen stilstond bij het befaamde touwslagerswiel van Michiel de Ruyter en dat de aanblik hiervan hem sterkte in zijn voornemen dienst te nemen bij de marine. In 1967 stond een zevenjarige jongen stil op diezelfde plek. Het zien van het wiel wekte zijn belangstelling voor de levens van de vaderlandse zeehelden. 'De jongeman uit 1756 was Jan Hendrik van Kinsbergen, de jongen uit 1967 de auteur van dit boek' (9). Met deze ouverture is al meteen de toon gezet voor de bijna 500 bladzijden tekst die volgen.

Deze persoonlijke ontboezeming buiten beschouwing latend, kan men zich afvragen waarom er nu juist aan deze, bij een groot publiek nauwelijks bekende, achttiende-eeuwse admiraal een levensbeschrijving moest worden gewijd, terwijl meer tot de verbeelding sprekende zeventiende-eeuwse zeehelden als De Ruyter, Tromp en Hein het nog steeds met veel bescheidener of soms zelfs zonder biografische publikaties moeten stellen? De keuze is gemakkelijk te verklaren: het boek werd geschreven in opdracht van de administrateurs van het Van Kinsbergen-Fonds, die zo'n kleine 150 jaar na het verschijnen van M. C. van Hall, *Het leven en karakter van den admiraal jhr. Jan Hendrik van Kinsbergen* (Amsterdam, 1841) de tijd rijp achtten voor een nieuwe, op moderne leest geschoeide biografie van de man wiens nalatenschap zij beheren.

Maar waarom dan zo'n dik boek over deze zeeofficier? Rechtvaardigt Van Kinsbergens betekenis een werk van een dergelijke omvang? Na lezing van de biografie is men geneigd deze vraag ontkennend te beantwoorden. Slechts bij twee zeeslagen was Van Kinsbergen actief betrokken: de slag bij Sudzhuk Kale in 1773, waar hij, tijdelijk in Russische dienst, de Turken een nederlaag toebrecht, en de onbesliste slag bij de Doggersbank tegen de Britse vloot in 1781. Daarnaast speelde hij als opperbevelhebber van de zeemacht een niet onbelangrijke rol — Prud'homme wijst daar zeer terecht op — bij de verdediging van de Republiek tegen de Franse dreiging in de jaren 1792-1795. Al met al was er voor hem dus weinig krijgsgroem weggelegd, maar toch in ieder geval meer dan voor de meesten van zijn Nederlandse collega's. Van Kinsbergen was echter niet alleen zeeofficier. Hij was ook de auteur van verschillende werken waarin hij, op grond van zijn praktische kennis van zaken en theoretisch inzicht, hervormingen bepleitte betreffende de dienst op de vloot en de oorlogsvoering ter zee. Deze geschriften — hoe belangrijk ook — hadden evenwel slechts een beperkte betekenis, doordat ze nooit zijn vertaald en in de Republiek wegens hun specialistische karakter alleen in kleine kring bekendheid en waardering genoten. Verder vervulde Van Kinsbergen, vooral nadat hij na de omwenteling van 1795 de actieve dienst had verlaten, een belangrijke rol als filantroop en maecenas. Ook dit was minder bijzonder dan het lijkt. Zeker, het waren zeer grote sommen geld die hij aan een veelheid van charitatieve, educatieve, wetenschappelijke en artistieke doelen besteedde, maar als gefortuneerde weldoener en patroon was Van Kinsbergen in zijn tijd beslist geen uitzondering (Vgl. H. J. Zuidervaat, *Mr. Johan Adriaan van de Perre* (Middelburg, 1983)). Doordat zijn filantropische activiteiten echter niet in een comparatief kader worden geplaatst, komt dit onvoldoende tot uitdrukking.

Dat het leven van Van Kinsbergen zo uitvoerig wordt beschreven, is dus meer het gevolg van de bewondering van de auteur voor zijn onderwerp dan van de relatieve betekenis van deze admiraal en filantroop. Om Van Kinsbergens leven te reconstrueren is voor Prud'homme geen moeite te veel geweest. Met veel speurzinnigheid en ijver heeft hij uit 'een duizelingwekkende hoeveelheid bronnen in binnen- en buitenland' (17) de gegevens bijeengebracht om het portret

van zijn held in alle details te schilderen; en dit alles — zowel het onderzoek als het schrijven — binnen een periode van slechts vijfjaar! Het is een indrukwekkende prestatie, die slechts weinig historici hem zullen nadoen.

Maar in deze volheid van detail ligt tevens het voornaamste bezwaar tegen Prud'homme's boek. Door de geringe distantie tussen biograaf en beschrevene is er van een verantwoorde selectie uit het rijke bronnenmateriaal geen sprake. Alles wat de auteur in de archivalia en literatuur over Van Kinsbergen is tegengekomen, vindt hij vermeldenswaard, aangezien het immers bijdraagt tot de kennis van zijn held. Dit streven naar volledigheid in combinatie met de niet allemaal even boeiende perioden in Van Kinsbergens leven, stelt het geduld van de lezer dan ook vaak danig op de proef. Het laatste is zonder meer te betreuren, want een verhaal vertellen, dat kan Prud'homme. Hij schrijft in een vlot en bloemrijk proza, met oog voor het anekdotische, hoewel het kwistige gebruik van het uitroepteken erop duidt dat hij er ook in zijn betoogtrant niet in is geslaagd voldoende afstand te nemen tot zijn onderwerp.

Jan Hendrik van Kinsbergen 1735-1819 is een gedegen, traditionele biografie, waarin alle feiten uit het leven van deze admiraal op heldere en overzichtelijke wijze zijn beschreven. Een 'levensecht' portret is het echter niet geworden. Daarvoor is meer nodig dan een nauwgezette accumulatie van details. Wat ontbreekt, is een 'psychologische doorgronding van de held' (J. M. Romein, *De biografie*, 90). Prud'homme wijst weliswaar meer dan eens op enkele in het oog vallende karaktertrekken van Van Kinsbergen, zoals zijn ijdelheid, ambitie en opvliegenderheid, maar komt niet tot een systematische analyse van zijn persoonlijkheid, laat staan dat hij die in verband brengt met diens daden en denkbeelden. Over Van Kinsbergens relaties met vrouwen wordt ons bijvoorbeeld heel wat medegedeeld, maar op de vraag welke rol de andere sekse nu werkelijk in zijn leven heeft gespeeld — met name vóór zijn huwelijk op 51-jarige leeftijd — wordt nergens serieus ingegaan. Het materiaal voor een samenhangend psychologisch portret van deze achttiende-eeuwse zeeofficier is in ruime mate voorhanden (17), het wordt hiervoor alleen niet gebruikt. Sterkernog, na lezing van zijn boek kan men zich zelfs afvragen of de auteur eigenlijk wel geïnteresseerd is in dit, volgens Romein, kenmerkende aspect van de moderne biografie. Het is daarom waarschijnlijk geen toeval dat de voor iedere Nederlandse biograaf welhaast obligate werken van Romein en S. Dresden (*De structuur van de biografie*), alsook de handige inleiding van P. Gay (*Freud for historians*) in de literatuurlijst ontbreken.

Prud'homme van Reine geeft met deze dissertatie blijk van zijn grote maritiem-historische kennis: de beschrijvingen van de twee eerdergenoemde zeeslagen bijvoorbeeld behoren tot de beste en mooiste van het boek (71-73 en 141-148). Het valt echter op dat, zodra Van Kinsbergens levensloop hem dwingt zich buiten de zo vertrouwde wereld van admiraliteiten, oorlogsschepen en vlagofficieren te begeven, hij zich plotsklaps veel minder zeker toont en er onjuistheden en omissies in zijn verhaal optreden. Het reeds vermelde verzuim Van Kinsbergens rol als weldoener in een breder kader te plaatsen is daarvan een voorbeeld, maar ook het meer dan eens door elkaar haspelen van leden van de politieke elite van de Republiek (92, 127, 132/507, 133, 154), de simplistische voorstelling van de partijstrijd in de Patriottentijd (197) of de klaarlijkkelijke onbekendheid met de naam en functie van sommige staatsinstellingen (31, 201, 236, 262, 318) kunnen in dit verband worden genoemd. Ook in de onderschriften bij de vele met kennis en smaak gekozen illustraties treedt de genoemde beperking nu en dan naar voren: zo kan het portret van Willem V (365) onmogelijk afkomstig zijn uit een admiraliteitsgebouw, daar het de ex-stadhouder voorstelt in het zogeheten Windsor-uniform tijdens zijn ballingschap in Groot-Brittannië.

Alles overziende, rijst derhalve de vraag of Prud'homme van Reines specifieke kennis en

kunde niet meer tot hun recht zouden zijn gekomen wanneer hij, in plaats van een biografie over deze achttiende-eeuwse vlootvoogd en vloothervormer, een boek had geschreven over de Nederlandse marine en het marinepersoneel in de overgang van Republiek naar Koninkrijk, een boek waarin voor Van Kinsbergen vanzelfsprekend de hoofdrol zou zijn weggelegd.

A. J. C. M. Gabriëls

L. Lucassen, *'En men noemde hen zigeuners'. De geschiedenis van Kaldarash, Ursari, Lowara en Sinti in Nederland: 1750-1944* (Dissertatie Leiden 1990; Amsterdam: Stichting beheer IISG, 's-Gravenhage: SDU uitgeverij, 1990, 415 blz., f49,90, ISBN 90 6861 055 4); W. Willems, L. Lucassen, *Ongewenste vreemdelingen. Buitenlandse zigeuners en de Nederlandse overheid, 1969-1989* ('s-Gravenhage: SDU uitgeverij, 1990, 204 blz., f37,90, ISBN 90 12 06957 2).

De hier aangekondigde boeken liggen thematisch en chronologisch in elkaars verlengde. Ook al adverteert de uitgever ze onder de noemers 'Beleid en historie', het zijn in wezen historische studies — maar wel met een boodschap. Dat wil niet zeggen dat er niets op aan te merken valt. Om te beginnen is de titel van Lucassens Leidse proefschrift wat misleidend: in de periode tussen 1750 en 1868 werden in Nederland geen 'zigeuners' gesignaleerd, zoals de auteur zelf in zijn hoofdstukje over de 'voorgeschiedenis 1420-1868' (21 -34) meedeelt. De aanpak van Lucassen heeft overigens aantrekkelijke kanten. Hij kiest bij voorbeeld het discriminatiemodel van zijn leermeester Van Arkel als uitgangspunt — om te concluderen dat dit model, ontworpen in het kader van Van Arkels studies over het antisemitisme, ter verklaring van de stigmatisering van 'zigeuners' — ik laat de aanhalingstekens verder weg — niet geheel voldoet. Lucassen wijst op het belang van de totstandkoming en handhaving van etikettering.

Beide boeken richten zich, deels door de stand der bronnen gedwongen, op het overheidsbeleid ten opzichte van personen die als ongewenste vreemdelingen werden beschouwd. Belangwekkend is dat de auteurs een sociologisch onderscheid weten aannemelijk te maken tussen soorten zigeuners — die men niet meer zo mag noemen (vooruitgang die zij delen met kaffers, negers en juffrouwen) — namelijk de in de titel genoemde groepen die zichzelf aanduiden als 'Roma' (63, 251 noot 165). Interessant is ook de constatering van Lucassen, gemaakt na een diepgaande tocht door de archieven van de minister van justitie en van vele burgemeesters, namelijk dat rijksoverheid en plaatselijke autoriteiten soms uiteenlopende visies hadden op de groepen zigeuners waarmee zij geconfronteerd werden. Die botsingen zijn mede te begrijpen door verschillen in afstand tot de betrokken vreemdelingen en door conflicterende verantwoordelijkheden en taken der overheden.

De auteurs maken ook aannemelijk dat er enkele cesuren zijn aan te treffen in het beleid tegenover zigeuners (met name in 1928 en 1977), mede te wijten aan accentverschuivingen in de etikettering — dat geldt nog sterker voor de oorlogsjaren. Lucassen concludeert (234-235) dat die etikettering bestond uit de elementen 'openlijk nomadische woonvorm, gecombineerd met een opvallend uiterlijk en permanent reizen in gezinsverband'.

Minder overtuigend vind ik de auteurs in hun manier van bewijsvoering. De teneur ervan is eenzijdig negatief over de (rijks)overheid die vaak van hele of halve leugens wordt beticht. Elke kans om klachten wegens '(vermeende) criminaliteit' tegen zigeuners te onderzoeken of te begrijpen, wordt door de auteurs ontweken. Voor het mogelijke verschil tussen juridisch en historisch bewijs hebben zij geen gevoel. De toon tegen hun voorganger, de rechtshistoricus Van Kappen, is onheus. Hem wordt eenzijdigheid verweten waaraan de auteurs zich zelf ook niet